

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

בין עברית לערבית - ספרות, היסטוריה, תרבות, לשון, זהות -
17134

תאריך עדכון אחרון 29-10-2015

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תאריך: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: ספרות עברית

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר ב'

שפט ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): מר אלמוג בהר

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: almogbehar@gmail.com

שיעור קבלת רצוי הקורס: בתיאום מראש

תאור כללי של הקורס:

לאורך דורות ארכיים עמדה התנוועה שבין העברית לערבית במרכז הספרות היהודית, וכן השפיעה על הספרות הערבית בכללותה, וגם על הספרות האיסלאמית. תנוועה זו ביטה מגמות ספרותיות ותפיסות זהותיות, ולעתים גם השפעות תיאולוגיות: נקודת המוצא של הקורס תהיה מפעל הספרותי של רס"ג במאה העשירית, והכנסת הסוגות הספרותיות העבריות אל העברית ואל היהדות, התחלת הכתיבה היהודית-ספרותית, ותרגום המקרא לעברית (התفسיר), וכן מפעל הפואטי של دونש בן לברט והכנסת המשקל הערבי לשירה העברית.

לאורך הקורס נבחנים יוצרים שונים בידי הבנויים שנעו בין השפות והתרבויות: המשורר סמואל בן-עדיה (בן עידן הגיאלית), ר' משה ابن עזרא (וספר הפואטיקה שלו, ספר העינויים והדינומים, שנכתב בערבית), ר' יהודה הלוי (שירתו שלו, ספר הפילוסופיה שלו בערבית-יהודית, "הכוזרי", ותרגום לאלמוני), ר' יהודה אלחריזי שכנה שירה ומקאמות הן בערבית והן בעברית, ותרגם את מקאמות אלחריזי, ואת "מורה נבוכים" של הרמב"ם לעברית, ומשפחת המתרגמים ابن-תיבון שהעבironו יצירות רבות מן העברית אל העברית.

גם בדורות האחרונים הייתה התנוועה שבין העברית לערבית מרכזית ליוצרים רבים, רובם יהודים מהעולם הערבי ופלסטינים בישראל: יצחק יחזקאל יהודה (בעל אוסף הפתגמים הרחב מערבית 'משל ערבי'), יוסף מיווחס (ויסופו ותרגומו לעברית של סיפורים בעל-פה בקרוב פלסטינים קשורים למוקבות המקראיים), יצחק שני (ספר עברי וליד חברון שהוגדר על ידי סלים תמרי כאחד הספרים הפלשתינים הראשונים), יהודה בורלא, הפטין ר' דוד בזגלו (שכתב בערבית רבנית, ארמית וערבית יהודית-מרוקאית), שמעון בלס וסמי מיכאל (שהחלו בכתיבה בערבית ועברו אל העברית), יצחק בר משה וסמדר נקاش (סופרים יהודים לצד עיראק שהתמודדו עד מותם בכתיבה בערבית), שעון סומר (חוקר ספרות ערבית מודרנית ומתרגם מספרות זאת), ארץ בטון (שמשלב בכתיבתו ערבית-מרוקאית אל תוך העברית), וכן יוצרים פלסטינים רבים שכותבים בערבית, חלקם לצד כתיבה גם בערבית או תרגום בין השפות: עטאללה מנצור, נעים עריידי, אנטון שמאס, סלמאן מצאלחה, סייד קשוש ואיימן סיכסך.

מטרות הקורס:

نب奸ן מגמות אלו מבחינה ספרותית זהותית, ונעמוד על היסטוריה התרגומים שבין העברית לערבית, בשני כיוונים.

תוצרי למידה

בסיום של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

הסטודנטים בקורס יכירו את המעברים בין עברית וערבית לאורך ההיסטוריה, את מסורות התרגומים ביניהם, את ההשפעות ההדריות ביניהם, את מיקומה של העברית כלשון יהודית, את מיקומה של העברית בספרות המזרחית החדשה, ואת מיקומה של העברית בספרות הפלשתינית.

דרישות נוכחות (%):
על פי המחייב בחוג

רשימת נושאים / תוכנית הלימודים בקורס:

תוכנית השיעורים של הקורס:

1. מבוא

על העברית כשפה יהודית ועל העברית כשפה ערבית, בין הערבית-הספרותית, הערבית-היהודית, הערבית הרבנית והערבית הישראלית. המשורר א-סמואל ابن עאדיא, שמואל בן עדיה, בן עידן הג'אהליה, מפעלו הספרותי של רבי סעדיה גאון במאה העשירה, והכנסת הסוגות הספרותיות הערביות אל העברית ואל היהדות, התחלת הכתיבה היהודית בערבית-ספרותית, ותרגום המקרה לערבית (התفسיר), וכן מפעלו הפואטי של דונש בן לברט והכנסת המשקל הערבי לשירה העברית.

קריאה בשיעור:

השיר "הלאמַיה" לא-סמואל ابن עאדיא

2. השירה הערבית והשירה הערבית

בשיעור זה נקראה בספר הפתאיקה של ר' משה ابن עזרא, ספר העיונים והධינימ, שנכתב בערבית יהודית, את תיאורו על השפעת השירה הערבית על השירה הערבית.

קריאה חובה:

"שירות ישראל", ר' משה ابن עזרא, "כתאב אלמחאצרא ואלמאדאכרא" (ספר העיונים והধינימ) ירושלים, תש"ה.

3. ר' יהודה אלחריזי

נעין בתרגום של ר' יהודה אלחריזי למקאמות אלחריזי מערבית לעברית, שקיבלו את השם "מחברות איטיאל", ובספר המקאמות שלו, "ספר התחכמוני".

קריאה חובה:

"תחכמוני", ר' יהודה אלחריזי, מהדורות יוסף יהלום ונאותה קצומטה, מכון בן-צבי, תש"ע.

4. "נקמת האבות": יצחק שמי

בשיעור זה נקרא בנובלה "נקמת האבות" של יצחק שמי, סופר עברי ליד חברון שהוגדר על ידי סלים תמרי כאחד הספרים הפלסטיים הראשונים.

קריאה חובה:

"נקמת האבות", יצחק שמי, 1921.

5. "אֲרְגָּבְּיָא לְעַזְלִי": ר' דוד בוזגלו

בשיעור רבעית, בארמית ובערבית-יהודית-מרוקאית, ונשמע גם ביצועים מוזיקליים של פיותינו, ונದון במקומו של הפיוט במאה העשרים ובפיטנים אחרים במאה העשרים (ר' שלם רדאוי, אשר מזרחי, דוד צמח).

קריאה חובה:

"שירי דודים שלם", ובתוכו שירי ר' דוד בוזגלו, ערף: רביה מאיה אלעזר עטיה.

פסק הלכה של הרב עובדיה יוסף על מקומה של המוזיקה הערבית בשירת הקודש היהודית.

מאיר בוזגלו, "סאלים, חיים ודוד: וריאציות של שכחה", תיאוריה וביקורת 22, אביב 2003, עמ'

171-184.

6. "זה הוא אחר": שמעון בלס

בשיעור זה נקרא בנובלה של שמעון בלס "אייה" (בתוך הקובץ "אותות הסתו"), ונדון במעבר מכתיבה ערבית לעברית, בהתקבלות ובדחיה של בלס בתוך הספרות העברית, ובקטגורית ספרות מזרחית, ספרות עדתית יהודים-ערבים.

קריאה חובה:

"אותות הסתו" שמעון בלס, זמורה ביתן, 1992, עמ' 50-9.

7. "ליל הערבה": סמיר נקاش בשיעור זה נקרא בronym "ליל הערבה", שכתב סמיר נקاش, ליד עיראק, בערבית, בישראל בסוף שנות השבעים, ונדון בהיגיון הלאומי של שפה אחת, במסורת היהודית-ערבית ומסורת הכתיבה היהודית בערבית (בתוך ההקשר הדתי המסורתית והקשר הספרות העיראקית המודרנית), ובגgorלה של מסורת זאת בהקשר הישראלי במאה ה-20.
- קריאה חובה:
"יום שתבל הרטה והפילה בו", סמיר נקاش, ספריית פועלים, 1985, עמ' 123-170.
8. "בגדאד, אטמול": שעון סומן נקרא בזיכרונו של פרופ' שעון סומן, חוקר הספרות הערבית (במחקריו על נגב מחפו) ומתרגם שירה וסיפורות ערבית לעברית.
- קריאה חובה:
"בגדאד, אטמול", שעון סומן, הקיבוץ המאוחד, 2004.
"ימים חזים", שעון סומן, הקיבוץ המאוחד, 2008.
9. יהודים-ערבים
נדון בקשר של היהודים לתרבות הערבית, ובמושג יהודים-ערבים שבו השתמשו פרופ' שעון סומן והספרים שמעון בלס וסמיר נקاش כדי לתאר את עצם ותרבותם.
- קריאה חובה:
"מי הם יהודים-ערבי? עין משווה בתולדות השאלה, 1880-2010", ליטל לוי, תיאוריה וביקורת, גליון 38-39, חורף.
10. "ערבסקות": אנטון שמאס הסופר אנטון שמאס, ליד הכפר פאסוטה שבגליל, פעל כסופר הן בערבית והן בעברית, והן כמתרגם בין השפות. דרך הקריאה בספריו נדון בקשרים שבין המצב היהודי-הערבי והמצב הפלסטיני-ישראלי, ואפשרויות הייצוג של הזהות הפלסטינית בתחום העברית.
- קריאה חובה:
"ערבסקות", אנטון שמאס, עם עובד, 1986.
11. "האופסימיסט": אAMIL CHIBBI בשיעור זה נכיר את כתיבתו שלAMIL CHIBBI, אשר תרגמה לעברית על-ידי אנטון שמאס, אבל כבר במקורה בעברית מוצאה בדיאלוג עם העברית ועם הישראלות.
- קריאה חובה:
"האופסימיסט: הכרוניקה המופלאה של היעלמות סעדabo אל-נתחס אל-מתשאאל",AMIL CHIBBI, מערבית לעברית: אנטון שמאס, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1995.
12. סיד קשוע
בשיעור נקרא מבחריו מטוורי שלSID KSHOU בעיתון "הארץ", ונדון במעבריהם שבין עברית לעברית, ובמקומם של סאטירה בין השפות.
- קריאה חובה:
מבחן מטוורי שלSID KSHOU בעיתון "הארץ".
13. מחמוד דרויש
בשיעור זה נקרא בשיריו של מחמוד דרויש, ונעמוד על הדיאלוג שלהם עם הקורא העברי.
- קריאה חובה:
שירים מתוך "למה עזבת את הסום לבדוק" (אנדלוס, 2000) ו"מצב מצור" (אנדלוס, 2002).
14. הערבית בשירה המזרחית הערבית בישראל
בשיעור זה נקרא בשיריהם של יוצרים שהגיעו, או הוריהם הגיעו,
- קריאה חובה:
מבחן משירתם של ארץ ביטון, אמירה הס, ויקי שירן, חביבה פדייה וסמי שלום שטרית.
"תמביסרת - ציפור מרוקאית", ארץ ביטון, הוצאה הקיבוץ המאוחד, 2009.
"וירח נוטף שגעון", אמירה הס, עם עובד, 1984.

"שוברת קיר", ויקי שירן, עם עובד, 2006.
"שירים באשדודית", סמי שלום שטרית, אנדלים, 2003.
"די אדם", חביבה פדיה, הקיבוץ המאוחד, 2009.

חומר חובה לקריאה:

"שירות ישראל", ר' משה ابن עזרא, "כתב אלמחאה ואלמאכראה" (ספר העיונים והධוינם) ירושלים, תשלה.
"תחכמוני", ר' יהודה אלחריזי, מהדורות יוסף יהלום ונאותה קצומטה, מכון בן-צבי, תש"ע.
"נקמת האבות", יצחק שמוי, 1921.
"שירי דודים השלם", ובתוכו שירי ר' דוד בוזגלו, ערך: רביה מאיה אלעזר עטיה.
פסק הלכה של הרב עובדיה יוסף על מקומה של המוזיקה הערבית בשירות הקהילה היהודית.
מair בוזגלו, "סאלים, חיים ודוד: וריאציות של שכחה", תיאוריה וביקורת 22, אביב 2003, עמ' 171-184.
"אותות הסטי" שמעון בלס, זמורה ביתן, 1992, עמ' 50-9.
"יום שתבל הרתה והפילה בו", סמיר נקاش, ספריית פועלים, 1985, עמ' 123-170.
"בגדאד, אתמול", שושן סומך, הקיבוץ המאוחד, 2004.
"ימים חזויים", שושן סומך, הקיבוץ המאוחד, 2008.
"מי היה יהודי-ערבי? עין משווה בתולדות השאלה, 1880-2010", ליטל לוי, תיאוריה וביקורת, גלילן 39-38, חורף.
"ערבסקיות", אנטון שמאס, עם עובד, 1986.
"האופסימיסט: הכרוניקה המופלאה של היעלמות סעדabo אל-נחס אל-מתשאאל", אמייל חביבי,
מערבית לעברית: אנטון שמאס, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1995.
מבחן מטורי של סייד קשוע בעיתון "הארץ".
שירים מתוך "למה עזבת את הסוס לבדו" (андלים, 2000) ו"מצב מצור" (андלים, 2002).
"תמביסרת - ציפור מרוקאית", ארץ ביטון, הוצאה הקיבוץ המאוחד, 2009.
"וירח נוטף שגנון", אמירה הס, עם עובד, 1984.
"שוברת קיר", ויקי שירן, עם עובד, 2006.
"שירים באשדודית", סמי שלום שטרית, אנדלים, 2003.
"די אדם", חביבה פדיה, הקיבוץ המאוחד, 2009.

חומר לקריאה נוספת:

קריאת רשות מחקרית:

- Alcalay 1993: Ammiel Alcalay, *After Jews and Arabs: Remaking Levantine Culture*, University of Minnesota Press: Minneapolis.
- Alcalay 1996: Ammiel Alcalay (Editor), *Keys to the Garden – New Israeli Writings*, City Lights Books, San Francisco.
- אדואר סעד (2000) אוריינטליים עם עובד.
- שלמה סבירסקי (1980) לא נחלים אלא מנוחלים הוצאה ברירות
- אמנון רז-קרוקוצקין (1994). "గלות בתוך ריבונות לביקורת שלילת הגלות בתרבות הישראלית-חלק שני" מתן: תיאוריה וביקורת, 5, 130-113, מכון ו-ליר בירושלים: הוצאה הקיבוץ המאוחד, תל-אביב.

- חבר ח„, שנhab' . ומצפִי-האלר פ. (עורכים) (2002) מזרחים בישראל הוצאה הקיבוץ המאוחד.
 - יהודה שנhab' (2003) היהודים-הערבים לאומיות, דת ואתניות, הוצאה: עם עובד, תל אביב.
 - לב חוקק (תשמ"א), עליונים וירודים: דמותם של יהודים המזרח בספרות העברי הקצר, קריית ספר: ירושלים.
 - לב חוקק (תשמ"ה), פרקים בספרות יהודים המזרח במדינת ישראל, קריית-ספר: ירושלים.
 - לב חוקק (תשס"ג), ניצני היצירה העברית החדשה בבל, המכון לחקר יהדות בבל: אור יהודה.
 - ראובן שניר (2005) ערבית, יהדות, ציונות - מאבק זהויות ביצירתם של יהודים עיראקים, מכון בן צבי, ירושלים.
 - משען דדרור (2006) בכל העניין המזרחי יש איזה אבסורד, עם עובד, תל-אביב.
 - מתי שמויאלוף ונפתלי שם-טוב (עורכים) (2007) מהומות זהות עם עובד.
 - מאיר בזגלו (2008) שפה לנאמנים, הוצאה כתר.
 - חנן חבר (תשס"ג), הסיפור והלאום : קריאות ביקורתית בקאנון הספרות העברית, רסלינג: תל אביב
 - קציעה עלון (2011) אפשרות שלישיית לשירה – עינויים בפואטיקה מזרחתית, הוצאה הקיבוץ המאוחד.
 - קציעה עלון (2014) שושנת המרי השחורה – קריאות בשירה מזרחתית, הוצאה מודן.
 - יוחאי אופנהיMER (2012), מה זה להיות אוטנטטי – שירה מזרחתית בישראלית, הוצאה רסלינג.
 - יוחאי אופנהיMER (תשע"ד), מרחב בין-גדרין לשארע אל-רשיד – על ספרות מזרחתית, הוצאה בן צבי, ירושלים.
 - קציעה עלון ויוחאי אופנהיMER (2014), أنا מן אלמגרב – קריאות בשירת ארץ ביתן, הוצאה הקיבוץ המאוחד.
 - Lital Levy (2014), Poetic Trespass – writing between Hebrew and Arabic in Israel/Palestine, Princeton University Press.
- רשימת ספרי קריאה לבחירה:
- שמעון בלס (1998) תל-אביב מזרח הוצאה הקיבוץ המאוחד.
 - סמי מיכאל (1973) שווים ושווים יותר.
 - אלברט ממי (1966) נציג המלח הוצאה עם עובד
 - סמי שלום-שטרית (עורך) (1999) מאה שנים, מאה יוצרים הוצאה בימת קדם לספרות.
 - אלברט סוסה (1990) עקדן, הספריה החדשה, הוצאה הקיבוץ המאוחד, ספרי סימן קריאה, תשנ"א.
 - רונית מטלון (1994) זה עם הפנים אליהם הוצאה עם עובד.
 - רוני סומק (1996) נן עדן לארץ – מבחר 1976-1996, הוצאה זמורה ביתן, תל-אביב.

הערכת הקורס - הרכבת הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 80 %	
הרצאה 0 %	
השתתפות 0 %	
הגשת עבודה 0 %	
הגשת תרגילים 20 %	
הגשת דוחות 0 %	
פרויקט מחקר 0 %	
בחנים 0 %	
אחר 0 %	

מידע נוספת / הערות: